

ΔΗΜΟΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ
ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

200 ΧΡΟΝΙΑ
ΜΕΤΑ ΤΗΝ
ΕΠΙΛΑΣΤΑΣΗ
ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

*Ο Διαφωτισμός και η Παιδεία
στα Ιωάννινα*

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΟΛΥΧΩΡΟΣ «Δ. ΧΑΤΖΗΣ»
24-25 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2021

Η είσοδος σε κλειστούς χώρους επιτρέπεται
μόνο σε εμβολιασμένους ή
νοσήσαντες κατά το τελευταίο εξάμηνο
με επίδειξη σχετικού πιστοποιητικού.

Απαραίτητη η κράτηση θέσεων
στο τηλ. 2651313501, 11:00 – 13:00 και 18:00 – 21:00
εκτός αργιών και Σαββατοκύριακου.

Πρόγραμμα

24 / 9 / 2021

18.00: Χαιρετισμοί:

Δήμαρχος Ιωαννίνων, **κ. Μουσής Ελισάφ**

Περιφερειάρχης Ηπείρου, **κ. Αλέξανδρος Καχοιμάνης**

Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, **κ. Τριαντάφυλλος Αλιμπάνης**

Εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής, **κ. Σταύρος Ζουμπουλάκης**

19.00-20.30: 1^η Συνεδρία

Πρόεδρος: Διονύσης Δρόσος

19.00-19.30: John Robertson, The value of variety in Enlightenment

---

19.30-20.00: Πασχάλης Κιτρομηλίδης,

Ο Διαφωτισμός και η πολιτισμική γεωγραφία της Ευρώπης.

Οπτικές από τα Νοτιοανατολικά

20.00-20.30: Συζήτηση

20.30: Μουσικό πρόγραμμα από μουσικούς του Δημοτικού Ωδείου Ιωαννίνων

Βόλφγανγκ Αμαντέους Μότσαρτ:

Adagio και Fuga σε Ντο minore Κ 546

Divertimento για βιολί, βιόλα και τσέλο Κ. 563

1^ο μέρος - *Allegro*

Γεράσιμος Δώλης, βιολί

Αλέξανδρος Δώλης, βιολί

Αλέξανδρος Θεοχάρης, βιόλα

Αμβρόσιος Βλαχόπουλος, βιολοντσέλο

(Διάρκεια: 15')

25 / 9 / 2021

09.00-10.30: 2^η συνεδρία

Πρόεδρος: Κωνσταντίνος Πέτσιος

09.00-9.30: Δημήτρης Καργιώτης, Τι είναι Διαφωτισμός; Για τη γέννηση και την εμβέλεια ενός ερωτήματος

9.30-10.00: Στέφανος Δημητρίου, Αιτήματα και διακυβεύματα του Διαφωτισμού: κριτικός αναστοχασμός και αυτεξουσιότητα

10.00-10.30: Συζήτηση

10.30-12.30: 3^η συνεδρία

Πρόεδρος: Πασχάλης Κιτρομηλίδης

10.30-11.00: Αλεξάνδρα Σφοίνη, Συστήματα αξιών στη Γεωγραφία της Ευρωπαϊκής Τουρκίας του Ψαλίδα (1817-1822)

11.00-11.30: Κωνσταντίνος Πέτσιος, Το «Δίκαιον της Φύσεως» του Αθανασίου Ψαλίδα: ένα άγνωστο φιλοσοφικό χειρόγραφο της περιόδου του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

11.30-12.00: Νικόλας Πίσσης, Ο Αθανάσιος Ψαλίδας και η ρωσική προσδοκία

12.00-12.30: Συζήτηση

12.30-14.00: 4^η συνεδρία

Πρόεδρος: Σταύρος Ζουμπουλάκης

12.30-13.00: Γιώργος Κεχαγιόγλου, Στις απαρχές της γιαννιώτικης κοινωνικής ηθογραφίας: Γιάννης Βηλαράς και Αθανάσιος Ψαλίδας

13.00-13.30: Γιάννης Ξούριας, Η «νέα λύρα».

Επισημάνσεις στο ποιητικό έργο του Γιάννη Βηλαρά

13.30-14.00: Συζήτηση

18.00-20.00: 5^η συνεδρία

Πρόεδρος: Γιάννης Ξούριας

18.00-18.30: Ελένη Κουρμαντζή, *Ελληνική Νομαρχία, Ήτοι Λόγος Περί Ελευθερίας*: Σκέψεις περί του ανώνυμου συγγραφέα

18.30-19.00: Κωνσταντίνος Ηροδότου, Νέα στοιχεία για τον Αναστάσιο Σπάχο

19.00-19.30: Γιάννης Καρράς, Παιδιά της Ηπείρου.

Εκπαίδευση μεταναστών στη Μικρά Ρωσία από τον 17^ο μέχρι τον 19^ο αι.

19.30-20.00: Συζήτηση

20.00-20.30: Πασχάλης Κιτρομηλίδης – John Robertson,

Καταληκτικές σκέψεις και συμπεράσματα του Συνεδρίου

Πρόεδροι – Ομιλητές

Σταύρος Ζουμπουλάκης, Πρόεδρος του Εφορευτικού Συμβουλίου της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, Συγγραφέας, szoumboulakis@yahoo.gr

Διονύσης Δρόσος, Καθηγητής Ηθικής Φιλοσοφίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, dgdrosos@gmail.com

John Robertson, Professor Emeritus of the History of Political Thought, Clare College, Cambridge, jcr57@cam.ac.uk

Πασχάλης Κιτρομηλίδης, Ομότιμος Καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών στην έδρα της Ιστορίας των Πολιτικών Θεωριών της Τάξεως των Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών, pkitrom@eie.gr

Κωνσταντίνος Πέτσιος, Καθηγητής Ιστορίας της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, kpetsios@uoi.gr

Δημήτριος Καργιώτης, Καθηγητής του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, dkargiotis@gmail.com

Στέφανος Δημητρίου, Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Πάντειου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, s.dimitriou@panteion.gr

Αλεξάνδρα Σφοίνη, Κύρια Ερευνήτρια του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, alexsfin@eie.gr

Νικόλας Πίσσης, Επιστημονικός Συνεργάτης του Institut für Griechische und Lateinische Philologie, Freie Universität Berlin, npissis@zedat.fu-berlin.de

Γιώργος Κεχαγιόγλου, Ομότιμος Καθηγητής του Τμήματος Φιλολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, gkehag@lit.auth.gr

Γιάννης Ξούριας, Επίκουρος Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, yxourias@phil.uoa.gr

Ελένη Κουρμαντζή, Επισκέπτρια Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου «Αγ. Κύριλλος και Αγ. Μεθόδιος» του Veliko, Tyрноvo, Βουλγαρία, ekourman@gmail.com

Κωνσταντίνος Ηροδότου, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής στο Εργαστήριο Πολιτικής Φιλοσοφίας (ΕΠοΦι) του Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, toposkh@gmail.com

Γιάννης Καρράς, Ερευνητής στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ianniscarras@hotmail.com

JOHN ROBERTSON

The value of variety in Enlightenment

Emphasis on the variety of Enlightenment, and in particular on the range of different national contexts in which Enlightenment flourished from the late 17th to the early 19th centuries, has been one of the most positive features of scholarship in the field in the last fifty years. It has enabled the Greek Enlightenment, along with the Enlightenments I studied myself, in Scotland and in Naples, to emerge from the shadow of the great figures of the French Enlightenment. Embracing this variety, historians in the 1980s and 1990s also emphasized that it refuted the accusation of the Postmodernists that that had been a single “Enlightenment project”, by which the West had sought to impose its seemingly universal values on the rest of the world. The Enlightenment was too various for there to have been such a common project.

By around 2000, however, historians were beginning to realize that emphasis on Enlightenment’s variety carried a danger: it threatened to undermine the value we attach to Enlightenment as a force for intellectual and social good in the modern world. In response, historians, led by Jonathan Israel, presented a new case for Enlightenment as the bearer and champion of “modernity”. Which Enlightenment best represented modernity – whether the Radical, or Moderate, or any other – was open to debate; likewise, “modernity” meant different things to different historians (as it does to social theorists more generally). But both “Enlightenment” and “modernity” benefitted – gained value – from their association.

In my view, this association of Enlightenment with modernity should now be questioned. Historians, I would argue, are in danger of getting “out of their depth” in challenging the philosophers’ critique of Enlightenment, which is much older than Postmodernism. It is far from clear that identifying Enlightenment with modernity helps us to understand the historical achievement of Enlightenment from the vantage-point of a present in which there are new problems of climate change, large-scale migration, and intransigent racial divisions. “Modernity” has never been regarded as universally a “good thing”, and is even more open to challenge now. In my lecture, I shall offer examples of a less hubristic approach to Enlightenment, in studies of race and of religion. We need, after all, to find ways of attaching value to variety in Enlightenment, rather than tying it to the single, uncertain cause of “modernity”.

ΠΑΣΧΑΛΗΣ Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ

Ο Διαφωτισμός και η πολιτισμική γεωγραφία της Ευρώπης. Οπτικές από τα Νοτιοανατολικά

Το φαινόμενο του Διαφωτισμού, οι διανοητικές δηλαδή εκδηλώσεις της νεωτερικότητας, απασχόλησαν κυρίως τον κλάδο της διανοητικής ιστορίας, πεδίο στο οποίο παρήχθησαν τον τελευταίο μισό αιώνα και οι εντυπωσιακές ιστορικές συνθέσεις του Peter Gay και του Jonathan Israel. Σημαντικές υπήρξαν και οι συμβολές φιλοσόφων, όπως του Ernst Cassirer στην κατανόηση του Διαφωτισμού ως έκφρασης ποικίλων πτυχών του φιλοσοφικού στοχασμού. Ο Διαφωτισμός θα μπορούσε να εξετασθεί πάντως και σε ένα κάπως πιο «προσγειωμένο» επίπεδο, όπως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, εκείνο της πολιτισμικής γεωγραφίας του ευρωπαϊκού κόσμου κατά την πρώιμη νεωτερικότητα περιλαμβανομένης και της «Εποχής των Επαναστάσεων». Η προσέγγιση αυτή και η τοπικά εστιασμένη μέθοδος ανάλυσης που επιβάλλει, θα επέτρεπε μια πληρέστερη, κατά τη γνώμη μου, εποπτεία των σχετικών εκδηλώσεων της πνευματικής ζωής, της ανέλιξης της εκπαίδευσης, της τυπογραφικής παραγωγής, ολόκληρου εν ολίγοις του φάσματος των μορφών του πολιτισμού και των κατά τόπους διαβαθμίσεών τους. Αυτή η γεωγραφική μεθοδολογία θα μπορούσε να φέρει στο φως ενδεικτικές λεπτομέρειες και ιδιαιτερότητες εντός συγκεκριμένων περιοχών, της Νοτιοανατολικής Ευρώπης για παράδειγμα, και ακόμη ειδικότερα του ελληνικού χώρου εντός αυτού του ευρύτερου σχήματος, καθιστώντας έτσι δυνατή και τη σχετική αναγνώριση σημαντικών τοπικών περιπτώσεων υποδοχής και καλλιέργειας του Διαφωτισμού, όπως εκείνης των Ιωαννίνων. Η γεωγραφική μέθοδος συνεπώς, θα μπορούσε να αναδείξει αποτελεσματικότερα τον πλουραλισμό και την ποικιλία των μορφών του πολιτισμού που συνθέτουν τον Διαφωτισμό.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΓΙΩΤΗΣ

Τι είναι Διαφωτισμός; Για τη γέννηση και την εμβέλεια ενός ερωτήματος

«Διαφωτισμός είναι η έξοδος του ανθρώπου από την ανωριμότητά του για την οποία την ευθύνη έχει ο ίδιος» είναι η περίφημη πλέον

φράση του Ιμμάνουελ Καντ. Δημοσιευμένο το 1784 στο περιοδικό *Berlinische Monatsschrift*, το κείμενό του με τίτλο «Μια απάντηση στο ερώτημα: Τι είναι διαφωτισμός» (από κοινού με ένα ανάλογο κείμενο του Μόζες Μέντελσον, που μόλις έχει προηγηθεί) εγκαινιάζει μια σειρά συζητήσεων που λαμβάνουν χώρα τα επόμενα χρόνια μέσα από τις οποίες διαμορφώνεται σταδιακά το διαφωτιστικό πρόταγμα. Τρεις είναι οι άξονες γύρω από τους οποίους κινούνται οι φιλοσοφικές αναζητήσεις: η δημόσια χρήση του λόγου, η θρησκευτική πίστη και η πολιτική αυθεντία, ερωτήματα που θα καταστούν θεμελιακά, τόσο όσον αφορά τα άμεσα φιλοσοφικά και ιστορικά συμφραζόμενα μέσα στα οποία τοποθετούνται, όσο και στους επόμενους αιώνες έως και σήμερα. Με αφορμή το κείμενο του Καντ, θα επισκεφτούμε εκ νέου το ερώτημα και τις αποκρίσεις που πυροδότησε, θα επικεντρωθούμε σε ορισμένες βασικές ορίζουσές του και θα κάνουμε αναφορά στη δυναμική που δημιούργησε και που του προσέδωσε διάρκεια και συνάφεια, αλλά και έκταση και βάθος από σκοπιά ιστορική, γεωγραφική και θεωρητική.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Αιτήματα και διακυβεύματα του Διαφωτισμού: κριτικός αναστοχασμός και αυτεξουσιότητα

Η αυτεξουσιότητα, ως προσωπική και συλλογική αυτονομία, είναι ο πυρήνας του Διαφωτισμού και της κριτικής διανοητικής αυτονομίας. Ο άνθρωπος, λογιζόμενος ως αυτεξούσια προσωπικότητα, είναι ο αυτοκαθοριζόμενος άνθρωπος που αναστοχάζεται τις πεποιθήσεις και τις πράξεις του. Ο κριτικός αναστοχασμός τον οδηγεί στο αυτοεξεταστικό ερώτημα «Γιατί είμαι όπως είμαι;». Αυτά είναι τα μείζονα διακυβεύματα και συνεχώς διεκδικούμενα, προς εκπλήρωση, αιτήματα του Διαφωτισμού. Σε αυτό το πεδίο εγγράφεται και ο σύνδεσμος Διαφωτισμού και Δημοκρατίας. Η πλουραλιστική αντιπροσωπευτική δημοκρατία είναι μέγιστο επίτευγμα του Διαφωτισμού. Η εξήγηση υπερβαίνει την απλή έκθεση της ιστορικής εξέλιξης. Προϋποθέτει και την εννοιολογική σχέση ανάμεσα στη συλλογική πολιτική αυτονομία και τον προσωπικό αυτοκαθορισμό του ανθρώπου ως πολίτη, δηλαδή ως φορέα έννομης ελευθερίας.

Προϋποθέτει, δηλαδή, τα ανωτέρω αιτήματα και διακυβεύματα. Η ενεστώσα, σε όλη την Ευρώπη, κρίση της δημοκρατίας και της αντιπροσώπευσης απειλεί την αντιπροσωπευτική δημοκρατία, δηλαδή το πεδίο της πολιτικής μας αυθυπαρξίας και ισότιμης πλουραλιστικής συνύπαρξης. Οι ανθρωποβόρες κοινωνικές ανισότητες είναι μία από τις καθοριστικότερες παραμέτρους αυτής της κρίσης. Συνεπώς, η θεσμική ανανέωση της δημοκρατίας δεν μπορεί παρά να συνδέεται με τον εντεινόμενο κατακερματισμό των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Είναι παγκόσμιο πρόβλημα. Τόσο όσο και η ίδια η παγκοσμιοποίηση. Εάν ξεφύγουμε από τον ανορθολογισμό της δαιμονοποίησής της και αναστοχαστούμε το ότι δεν υπάρχει επιστροφή στην κεντρική πολιτική σε επίπεδο εθνικών κρατών, τότε η αντιμετώπιση του κερματισμού των κοινωνιών και των ανισοτήτων προϋποθέτει μία εξίσου παγκόσμια λύση. Δεδομένου ότι οι ανισότητες θέτουν τους ανθρώπους σε σχέση υπεξουσιότητας των πολλών ως προς τους κατόχους του πλούτου, άρα αίρουν την ισόρροπη σχέση ελευθερίας και ισότητας, τότε υπονομεύουν την προσωπική και συλλογική αυτονομία, δηλαδή τον πυρήνα της σχέσης Διαφωτισμού και Δημοκρατίας. Η λύση δεν μπορεί παρά να αναζητείται στον δυσεπίτευκτο στόχο μιας δημοκρατικής διακυβέρνησης της παγκοσμιοποίησης. Αυτό προϋποθέτει την πολιτική συνοργάνωση της Ευρώπης, την πολιτική της ενοποίηση. Κάτι τέτοιο, όμως, επιβάλλει να αναστοχαστούμε εμάς τους ίδιους ως πολίτες. Επιβάλλει να επινοήσουμε εκ νέου τον εαυτό μας. Επιβάλλει τη συνεργασία δυνάμεων από ένα ευρύτερο πολιτικό φάσμα. Είναι αυτό ένας νέος Διαφωτισμός; Αυτό το τελευταίο δεν ισοδυναμεί με το να επαναλάβουμε τον 18ο αιώνα, αλλά με το να αναστοχαστούμε ποιοι είμαστε εμείς σήμερα. Τούτο μας φέρνει και στα καθ' ημάς. Η επέτειος των διακοσίων χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση είναι ευκαιρία για έναν βαθύτερο εθνικό αναστοχασμό, ώστε να αναρωτηθούμε ποιοι είμαστε εμείς σήμερα και άρα γιατί να μας ενδιαφέρει, σήμερα, η Επανάσταση του 1821; Αυτό οδηγεί και στο ερώτημα «Ποιοι θέλουμε να είμαστε; Πού θέλουμε να πάμε σε αυτό το πεδίο της παγκόσμιας διακυβέρνησης;». Και ο αναστοχασμός και η αυτεξουσιότητα, όμως, έχουν αφετηρία. Η δική μας είναι ότι είμαστε οι πολίτες της ελληνικής πολιτείας. Ως άνθρωποι γεννηθήκαμε σε

διαφορετικές χρονολογίες και τόπους. Ως πολίτες, όμως, είμαστε όλοι και όλες συνομήλικοι. Ως πολίτες γεννηθήκαμε με τη Γαλλική και την Ελληνική Επανάσταση. Συνεπώς, είμαστε «παιδιά» και «εγγόνια» της Ελληνικής και της Γαλλικής Επανάστασης αντιστοίχως. Χωρίς αυτές, δεν θα είχαμε πολιτική αυτεξουσιότητα. Αυτός ίσως να είναι ο δικός μας «Νέος Διαφωτισμός» σήμερα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΦΟΙΝΗ

«Συστήματα αξιών στη Γεωγραφία της Ευρωπαϊκής Τουρκίας του Ψαλίδα (1817-1822)»

Σε χειρόγραφο σώζονται αποσπάσματα από τις παραδόσεις του Αθανασίου Ψαλίδα στο μάθημα της γεωγραφίας, τα οποία πιθανόν ο ίδιος υπαγόρευσε σε μαθητή του. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποσπάσματα που αφορούν τη γεωγραφία της Ευρωπαϊκής Τουρκίας (εκδιδόμενα από τον Γ. Χαριτάκη). Θα μας απασχολήσουν κάποιες πληροφορίες, οι περιγραφές των τόπων και των ανθρώπων, οι αξιολογικές κρίσεις, όπως διατυπώνονται από έναν λόγο που έχει θητεύσει στις ιδέες του Διαφωτισμού.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΣΙΟΣ

Το «Δίκαιον της Φύσεως» του Αθανασίου Ψαλίδα: ένα άγνωστο φιλοσοφικό χειρόγραφο της περιόδου του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

Το φιλοσοφικά συγγράμματα του Αθανασίου Ψαλίδα (1767-1829), ο οποίος δίδαξε στην Σχολή Καπλάνη στα Ιωάννινα από το 1797 έως το 1820, παραμένουν ανέκδοτα και ανάμεσά τους, εκτός από την Λογική, και την Μεταφυσική με τις επιμέρους θεματικές κατηγοριοποιήσεις σε Πνευματολογία, Κοσμολογία και Φυσική Θεολογία, συμπεριλαμβάνονται και χειρόγραφα που εμπίπτουν στο πεδίο της Πρακτικής Φιλοσοφίας.

Πρόκειται για κείμενα που παραδίδουν την διδασκαλία του Ψαλίδα για φιλοσοφικά ζητήματα που αναφύονται στο πλαίσιο της πράξης και προσδιορίζουν την κανονικότητα της ανθρώπινης συμβίωσης.

Το «Δίκαιον της Φύσεως» ή το «Φυσικό Δικαίωμα» αποτελεί το Δεύτερο Μέρος ενός αυτογράφου συνθέματος του Ψαλίδα, το οποίο τιτλοφορείται «Πρακτική Φιλοσοφία» και ολοκληρώθηκε στις «2 Αυγούστου 1802» στα «Ιωάννινα». Το άγνωστο έως σήμερα χειρόγραφο τεκμήριο που παρουσιάζουμε στην παρούσα ανακοίνωση συγκροτείται από τρεις ενότητες: την «Γενική Ηθική Φιλοσοφία», τα «Στοιχεία του Φυσικού Δικαιώματος» και την «Κυρίως Ηθική».

ΝΙΚΟΛΑΣ ΠΙΣΣΗΣ

Ο Αθανάσιος Ψαλίδας και η ρωσική προσδοκία

Στα κείμενα του Αθανασίου Ψαλίδα – στην αφιέρωση της «Αληθούς Ευδαιμονίας» στην Αικατερίνη Β' (1791), στο φυλλάδιο «Αικατερίνα η Β'» (1792) και, τέλος, στα «Καλοκινήματα» (1795) – αποτυπώνονται με ιδιαίτερη ενάργεια τόσο ο ενθουσιασμός όσο και η απογοήτευση που συνόδευσαν το φαινόμενο του πολιτικού προσανατολισμού του ελληνικού κόσμου προς τη Ρωσία, ένα φαινόμενο που ο Π. Μ. Κιτρομηλίδης έχει χαρακτηρίσει ως «άνοδο και πώση της ρωσικής προσδοκίας». Στην ανακοίνωση θα επιχειρηθεί αφενός να επισημανθούν οι συνέχειες και οι μεταβολές που παρουσιάζει η εικόνα της Ρωσίας και το εγκώμιο της αυτοκράτειρας στα δύο πρώτα κείμενα του Ψαλίδα σε σχέση με παλαιότερες εκφράσεις της ρωσικής προσδοκίας, της εποχής του Μεγάλου Πέτρου και νωρίτερα. Επίσης θα συζητηθούν τα στοιχεία εκείνα της πολιτικής σκέψης που εικονογραφούν το φιλορωσικό όραμα (π.χ. ο πλατωνικός φιλόσοφος - βασιλεύς) στην ιστορικότητά τους. Αφετέρου η αποδοκιμασία της ρωσικής προσδοκίας και του επιφανέστερου εκπροσώπου της, του Ευγενίου Βούλγαρη, στα «Καλοκινήματα», θα συσχετιστεί με την εξάντληση της δυναμικής της σε ένα ραγδαία μεταλλασσόμενο ιστορικό περιβάλλον, αλλά και με τις εγγενείς αντιφάσεις της ρωσικής προσδοκίας που τη χαρακτήριζαν σε όλη τη διαδρομή της από τον 17^ο αιώνα και εξής.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ

Στις απαρχές της γιαννιώτικης κοινωνικής ηθογραφίας: Γιάννης Βηλαράς και Αθανάσιος Ψαλίδας

Αν και στοιχεία ρεαλιστικής κοινωνικής ηθογραφίας και κριτικής απαντούν στην έντυπη και τη χειρόγραφη νεοελληνική λογοτεχνία (ιδίως στην πεζογραφία και το θέατρο) προηγούμενης φάσης του Νεοελληνικού Διαφωτισμού: Αλεξανδροβόδας ο ασυνείδητος και άλλα θεατρικά των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, διηγήματα και νουβέλες των Ρήγα Βελεστινλή, Ιωάννη Καρατζά και συνεργατών, Γεώργιου Λαπάτη, κ.ά.), οι Γιαννιώτες Γιάννης Βηλαράς και Αθανάσιος Ψαλίδας φαίνεται να είναι εκείνοι που έκαναν πρώτοι, με διεισδυτικότητα, σατιρική και στηλιτευτική/διδασκτική διάθεση αλλά και χιούμορ, μια συνειδητή και ξεκάθαρη στροφή προς την αστική, κυρίως, κοινωνική ηθογραφία, ξεπερνώντας την απλή προσωπική σάτιρα ή/και λιβελογραφία είτε την ανέμελη, και συμβατική συνήθως, ερωτογραφία.

Η εισήγηση εξετάζει αναλυτικότερα τα γνωστά πεζά κείμενα της δραστηριότητας αυτής των δύο λογίων, που ανιχνεύουν τη γιαννιώτικη, αλλά και γενικότερα, την ηπειρώτικη κοινωνία της οθωμανοκρατίας ως και τα πρώτα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης. Ειδικός λόγος θα γίνει για τα παραδομένα, ανώνυμα κάποτε (αλλά αποδιδόμενα σε συνεργασία των δύο συγγραφέων ή στον έναν από αυτούς), κείμενα «Ιστορία του Μουχτάρπασα με την Αικατερίναν (οπού την εχάιδευν και την έλεγαν Νίτσαν)» και «Διήγημα πρώτον» των Διηγημάτων αληθινών.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΞΟΥΡΙΑΣ

Η «νέα λύρα». Επισημάνσεις στο ποιητικό έργο του Γιάννη Βηλαρά

Ο Γιάννης Βηλαράς επάξια θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους και ίσως ο πιο ώριμος Νεοέλληνας λογοτέχνης της προεπαναστατικής δεκαετίας. Η ειδολογική και τεχνοτροπική ποικιλία των ποιητικών και πεζογραφικών κειμένων του είναι εντυπωσιακή: από τον αρκαδισμό ως τη σάτιρα, από τον αλληγορικό μύθο ως τη ρεαλιστική ηθογραφία. Στην ποιητική παραγωγή του συνυπάρχουν ευδιάκριτα ο προρομαντισμός με

τον Διαφωτισμό, το συναίσθημα με την κοινωνική κριτική, η αισθητική με την ιδεολογία. Μόνον η πολυμορφία όμως δεν θα αρκούσε να δικαιώσει το έργο του. Κάποια από τα ποιητικά επιτεύγματά του πράγματι αναδεικνύουν τον Βηλαρά σημαντικό συγγραφέα, και «πρόδρομο» κατοπινών γραμματολογικών κατακτήσεων. Αυτά τα καινοτόμα επιτεύγματα, που σε πρώιμο χρόνο ανοίγουν μονοπάτια προς νέες λογοτεχνικές περιοχές, θα παρουσιαστούν στην ανακοίνωσή μας.

ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΡΜΑΝΤΖΗ

Ελληνική Νομαρχία, Ήτοι Λόγος Περί Ελευθερίας:

Σκέψεις περί του ανώνυμου συγγραφέα

Ως προς την πατρότητα του έργου της *Ελληνικής Νομαρχίας*, το ερώτημα που ταλανίζει τους ερευνητές ήδη από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, και παραμένει «ανοιχτό» ακόμη στη φιλολογική έρευνα, είναι το: Ποιός ο «Ανώνυμος ο Έλληνας», συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας*...

Θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τον ανώνυμο συγγραφέα -στο πλαίσιο του εφικτού- καθόσον ο ανώνυμος συντάκτης της *Ελληνικής Νομαρχίας* έπραξε το κάθε τι δυνατό ώστε να αποκρύψει πλήρως τα ίχνη της ταυτότητάς του. Για τον λόγο αυτό, 215 χρόνια μετά από το έτος συγγραφής της *Ελληνικής Νομαρχίας*, οι βασικότερες πηγές για την ταυτοποίηση του συγγραφέα της είναι αφ' ενός η εξονυχιστική μελέτη του περιεχομένου και της θεωρητικής βάσης του, και, αφ' ετέρου η εμπειριστατωμένη έρευνα στα διαθέσιμα αρχεία.

Ο συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας* κάνει μια συνολική θεώρηση του νεοελληνικού προβλήματος εκείνης της εποχής και οι θέσεις του αποτελούν τη θεωρητική υποδομή και τις γενικές αρχές του καταστατικού χάρτη προς την απελευθέρωση. Ο Ανώνυμος ο Έλληνας θέλει να διδάξει τους Έλληνες, να υψώσει το φρόνημά τους, να τους μορφώσει με τις σύγχρονες τάσεις της παιδείας και, προπαντός, να τους κάνει ελεύθερους.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

Νέα στοιχεία για τον Αναστάσιο Σπάχο

Για τον Αναστάσιο Σπάχο, έμπορο από τα Ιωάννινα, ελάχιστα πράγματα είναι γνωστά. Είναι γνωστό ότι έζησε και έδρασε στο Λιβόρνο και το Άμστερνταμ, για να επιστρέψει στην Ελλάδα μετά την έναρξη της Επανάστασης του 1821, καθώς και ότι υπήρξε εξ αγχιστείας συγγενής του Αθανάσιου Ψαλίδα. Το 1857 ο Ανδρέας Παπαδόπουλος - Βρετός απέδωσε τη συγγραφή της *Ελληνικής Νομαρχίας* στον Σπυρίδωνα Σπάχο από τα Ιωάννινα, θεωρώντας ως τόπο έκδοσής της το Άμστερνταμ. Την απόδοση του έργου στον Σπάχο, τον Αναστάσιο, όμως, και όχι τον Σπυρίδωνα – ο οποίος φαίνεται πως δεν υπήρξε – υποστήριξαν νεότεροι έγκριτοι ερευνητές, όπως ο Χ. Γ. Πατρινέλης και, πρόσφατα, ο Κώστας Λάμπας. Στην εισήγηση θα συζητηθούν νέα αρχειακά ευρήματα για τον Ανάστάσιο Σπάχο, που φωτίζουν πτυχές της οικονομικής και πολιτικής του διαδρομής.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΡΑΣ

Παιδιά της Ηπείρου. Εκπαίδευση μεταναστών στη Μικρά Ρωσία από τον 17^ο μέχρι τον 19^ο αι.

Η παρουσίαση θα εξετάσει την ηπειρώτικη μετανάστευση σε συγκεκριμένες πόλεις της Ουκρανίας κατά τον 17ο έως τις αρχές του 19ου αιώνα. Θα θέσει το ερώτημα πώς διατηρήθηκαν οι συνδέσεις με τα Ιωάννινα και άλλες περιοχές της Ηπείρου και θα εξετάσει τις παλινδρομικές μετακινήσεις που διαμόρφωναν συνεχείς διασυνδέσεις μεταξύ περιοχών αποστολής και λήψης μεταναστών της Ηπείρου. Θα εξετάσει επίσης τη σύνθεση των ηπειρωτικών οικογενειών στη Μικρά Ρωσία και τους τρόπους με τους οποίους οι οικογένειες τους αντιμετώπισαν το πρόβλημα της ανατροφής και εκπαίδευσης των απογόνων τους προκειμένου να διατηρήσουν δεσμούς με τις αποστολές περιοχές και να αποκτήσουν τα κατάλληλα εφόδια για το εμπορικό τους έργο. Ειδικότερα, ποια συστήματα για την εκπαίδευση μεταναστών δεύτερης γενιάς θεσπίστηκαν και πόσο αποτελεσματικά ήταν μεσοπρόθεσμα; Στο επίκεντρο θα είναι η εκπαίδευση Ηπειρωτών στα αστικά κέντρα της Νίζνας και της Πολτάβας.

Η είσοδος σε κλειστούς χώρους επιτρέπεται
μόνο σε εμβολιασμένους ή
νοσήσαντες κατά το τελευταίο εξάμηνο
με επίδειξη σχετικού πιστοποιητικού.

Απαραίτητη η κράτηση θέσεων
στο τηλ. 2651313501, 11:00 – 13:00 και 18:00 – 21:00
εκτός αργιών και Σαββατοκύριακου.